

В. Є. Реутов,
д. е. н., доцент, директор,
Кримський економічний інститут ДВНЗ "КНЕУ ім. Вадима Гетьмана"

ТРАНСФОРМАЦІЯ МАКРОРЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ

У статті на основі системного підходу дається загальний алгоритм дослідження регіональних економічних механізмів на макро- та мезорівні. Розглянуто структурні елементи регіональних економічних механізмів та їх взаємодію на макрорівні.

The article gives a general algorithm for the study of regional economic arrangements at the macro and meso level, based on a systems approach. The structural elements of the regional economic mechanisms and their interaction on the macro-regional level are considered.

Ключові слова: регіональний економічний механізм, економіка регіонів, макроекономічна стабільність.
Key words: regional economic mechanism, the economy of the regions, the macroeconomic stability.

ВСТУП

Основні тенденції розвитку світової економіки — глобалізація, регіоналізація, постійно наростаюча "рухливість" у міжнародних економічних відносинах економіки — у сукупності з необхідністю вирішення актуальних завдань державного й соціально-економічного розвитку України підвищують вимоги до якості й рівня ефективності застосованих механізмів регіонального розвитку. У центрі уваги повинні перебувати концепція, методологія, економічне обґрунтування інститутів, механізмів й інструментів регіонального розвитку, що забезпечують сталий розвиток, зниження концентрації протиріч, що народжені процесами економічної глобалізації.

Зміна соціально-економічної формації в Україні та інших країнах зумовлює необхідність розробки адекватних ринковим стосункам механізмів економічної діяльності країн і регіонів. У процесі посилення повноважень регіонів у економічній сфері особливо важливим стає формування нових і вдосконалення існуючих регіональних економічних механізмів.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Спроба територіальної ув'язки елементів регіональної економіки з механізмами господарювання була дана Н.Н. Некрасовим [13], пізніше — В.І. Бутовим [2] і А.П. Градовим [5]. Основна ідея цього напрямку досліджень регіоналістів зводиться до узгодження економічних і екологічних механізмів розвитку на регіональному рівні (С.І. Дорогунцов [17], Я.Б. Олейник [14], М.І. Долішній [6]). Інші дослідники (Мельник С.А. [10], Стеченко Д.М.) у складі механізмів господарювання бачать розділення повноважень в управлінні територією, в т.ч. на основі делегованих прав у формуванні власних регіональних економічних механізмів.

Теоретичні, методичні та практичні напрями розробки механізмів формування моделі сталого регіонального розвитку в Україні досліджені в роботах: Бабаєва В.М. [1], Товажнянського Л.А. [1], Годльовського М.Д. [1], Ваховіч І. М. [3; 4], Герасимчук З. В. [4], Кузьменко В.В. [8], Масловської Л.Ц. [9], Савостенко Т.О. [11], Невелева О.М. [12], Павліхи Н.В. [15].

Якнайповніше регіональний економічний механізм (РЕМ) розкритий в положеннях Н.Т. Ноговіцина, де вперше він пов'язує його дію з ринковою практикою. За першим підходом, РЕМ слід визначати як комплекс заходів і важелів, що формують регіональний відтворювальний процес. Проведені останніми роками дослідження Л.В. Ільченко [7] розкрили і уточнили поняття економічного механізму господарювання як комплексного явища, що має певну мету і рівні. Тим часом змістовна сторона РЕМ як найважливішого елементу господарського механізму і його специфіка залишалися не до кінця з'ясованими.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

При вивченні феномена РЕМ ми виходимо з положення, що це:

— складна господарська система, яка, окрім регіональної специфіки, має загальні риси і властивості. Тільки у такій постановці можливе їх дослідження;

— сукупність організаційно-управлінських, цінкових, фінансово-кредитних й інших методів господарювання, що мають об'єктивну і суб'єктивну основу. З урахуванням сказаного необхідний певний алгоритм дослідження РЕМ (рис. 1).

Такий алгоритм, окрім впорядкування об'єктивної і суб'єктивної основи, дозволяє виявити територіально-управлінські рівні РЕМ, провести аналіз напрямів РЕМ, що представляють взаємозалежні елементи фор-

мованого єдиного регіонального економічного механізму. Останньою конструктивною стадією вивчення РЕМ стає визначення ефективності їхньої дії на основі моделювання. Формування, як і дія таких механізмів, нерозривно пов'язана зі здійснюваною регіональною економічною політикою.

Кажучи про РЕМ як про комплексне явище в системі регіонального механізму, слід не випустити з уваги, що такий механізм і надалі функціонуватиме і удосконалюватиметься у складі двох управлінських систем: власне, державною і регіональною (рис. 2).

Як результат, формування єдиного регіонального економічного механізму є процесом дуже віддаленої перспективи. Однак цілі такого механізму вже збігаються за рядом параметрів:

- соціальних, що задовольняють базисні потреби населення;
- економічних, що задовольняють матеріальні потреби виробництва і в цілому забезпечують ефективний відтворювальний процес.

На формування інтегрального РЕМ впливає загальноприйнята система закономірностей розміщення виробництва (раціональне, комплексне розміщення та ін.). На нашу думку, такий механізм одночасно схильний до впливу ряду специфічних закономірностей.

По-перше, закономірності цілісності, що означає сукупне вдосконалення РЕМ (як державного, так і, власне, регіонального рівнів), що сприяє максимізації синергетичного ефекту. Цей ефект істотно вищий, ніж ефект автономного (або загальнодержавного, або регіонального) РЕМ.

Друга закономірність інтерактивності означає, що в системі РЕМ можуть бути виділені елементи (фінансові, податкові), дія яких може або підвищити, або понизити ефективність функціонування всієї регіональної економічної системи.

Третя закономірність означає, що система різноманітності економічної дії на господарство регіону завжди залежить від стану ринкових і адміністративно-господарських важелів дії.

Окрім закономірностей, на формування РЕМ впливають напрями розвитку регіону. Слід враховувати, що для більшості регіонів України загальним напрямом є:

- 1) у економічній сфері:
 - раціональне використання економічного потенціалу (здійснюється через традиційні РЕМ);
 - зміцнення економічної інтеграції регіонів (такий механізм краще всього відпрацьований в країнах ЄС);
 - збалансований розвиток (здійснюється на основі оптимально-

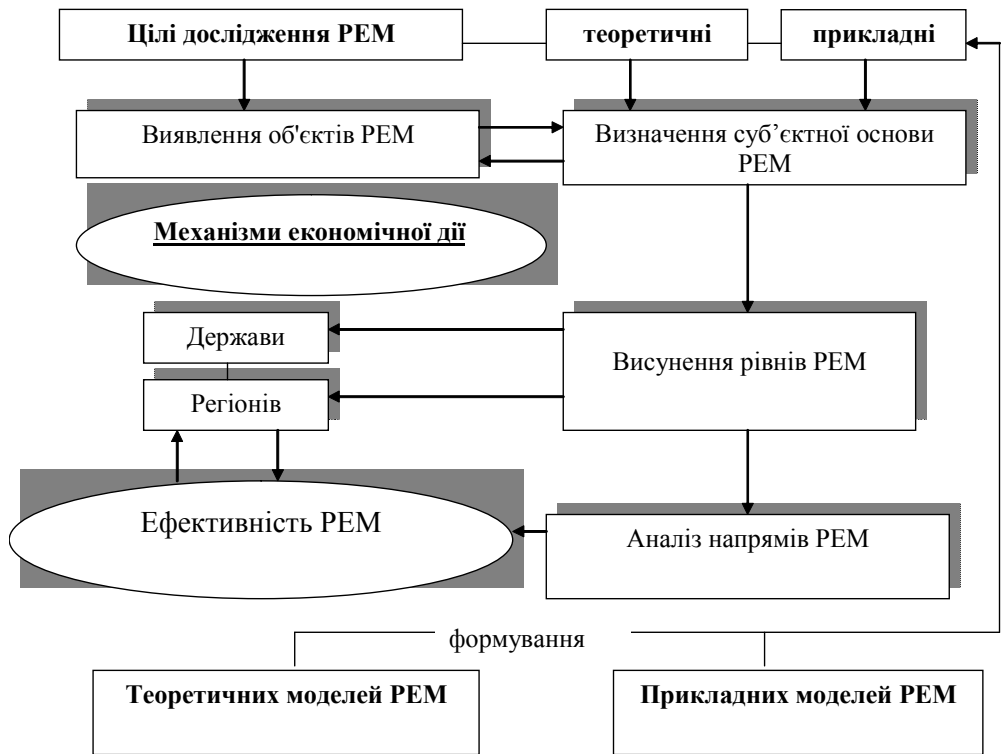

Рис. 1. Загальний алгоритм дослідження регіонального економічного механізму

го поєднання регіональних і адміністративно-господарських механізмів);

— структурна перебудова (відбувається шляхом розробки нових елементів РЕМ і раніше всього створення механізму взаємодії секторів, галузей господарства і основних сфер діяльності);

— економічна безпека, яка досягається у разі ефективної роботи всіх елементів РЕМ і їх узгодженістю;

2) у соціальній сфері регіону механізми соціально-економічної дії, що склалися, на економіку і населення направлені на реалізацію заходів з істотного поліпшення параметрів якості і рівня життя;

3) у екологічній сфері закладаються механізми економіко-екологічної дії господарства на навколишнє середовище регіону. Це виявляється в раціональному при-

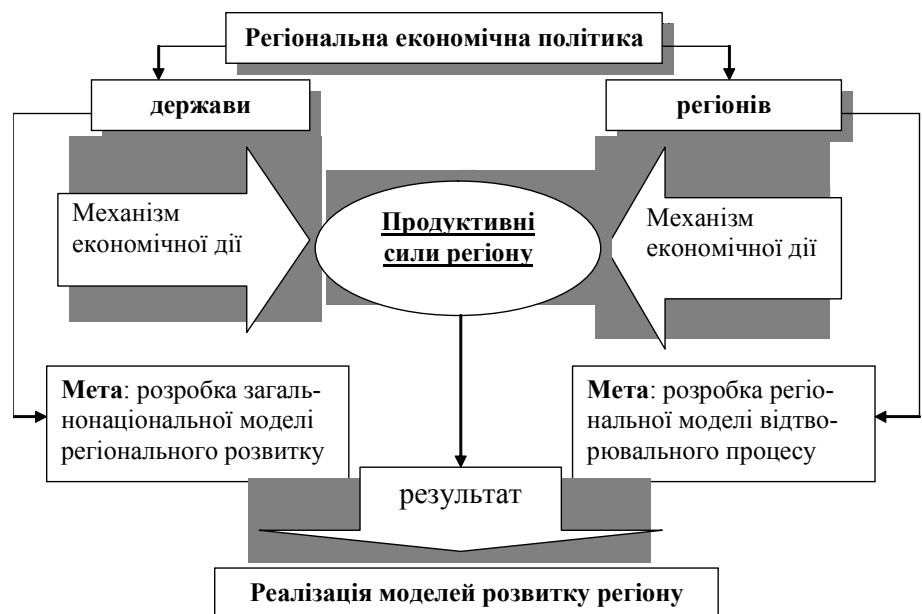

Рис. 2. Структура регіональної економічної політики і формування механізму взаємодії продуктивних сил

Рис. 3 Структурні елементи регіонального економічного механізму і їх взаємодія на рівні регіону

родокористуванні, заходах з охорони навколишнього середовища, підтримки екологічної безпеки.

У контексті викладеного регіональні екологічні механізми слід сприймати як інструменти управління економікою регіону. Таке визначення відображає той факт, що ці механізми використовуються в якості:

- універсального засобу підтримки розширення відтворення в регіональній економічній системі;
- засоби дії на регіональні економічні процеси, перш за все на систему виробництва і обміну;
- апробованого важеля моделювання і формування підприємницької діяльності;
- надійного інструменту регулювання фінансово-банківського сектора економіки будь-якого регіону. Виходячи з вказаних положень, структурні елементи загального РЕМ набувають складного вигляду. Вони включають напрями, суб'єкти дії, які після координації заходів впроваджуються в регіональну практику.

Кажучи про суб'єктивну основу РЕМ, доцільно виходити з дуалістичних уявлень про цей елемент. У зв'язку з цим в РЕМ слід виділити суб'єктів дії, які формують і здійснюють впровадження нових механізмів; суб'єктів сприйняття, якими виступають всі учасники господарських стосунків (рис. 3).

Найважливішим суб'єктом дії, що використовує всі напрями РЕМ, залишаються центральні органи державної влади, які забезпечують:

- реалізацію пріоритетів розвитку регіонів;
- дотримання національного господарського законодавства;
- функціонування єдиної грошової, бюджетної і митної системи як основи регіональної єдності;
- створення рівних податкових, фінансово-кредитних і інноваційних можливостей розвитку регіонів.

Широком, але більш обмеженим методом напрямів РЕМ, володіють місцеві адміністрації. Саме вони здійснюють: реальне управління об'єктами державної і комунальної власності; приватизацію об'єктів регіональної власності, розвиток підприємництва, формування і використання регіональних

бюджетів для розвитку економіки і соціального захисту населення.

Спектр механізмів економічної дії такого суб'єкта, як правлячі партії, обмежений. Він зводиться до активного використання структурних інституційних механізмів в системі РЕМ, проте їх дія може стати вирішальною у разі зміни законодавства з формування решти елементів регіонального економічного механізму.

Роль недержавних суб'єктів у використанні напрямів регіонального економічного механізму розглядається як додатковий чинник формування підприємницького клімату в регіонах. До них віднесені міжрегіональні асоціації, фінансові й промислові структури. Механізм екологічної дії цих структур може робити істотний вплив як на підприємницький і інвестиційний клімат в окремих регіонах, так і на їх екологічну кон'юнктуру.

Суб'єктами сприйняття в РЕМ признаються учасники регіональних господарських стосунків (національні і іноземні), які шляхом направленості механізмів здійснюють свою діяльність в межах обумовлених компетенцій. Такими суб'єктами, згідно з Господарським кодексом України є: державні і комунальні підприємства, господарські това-

риства, підприємства колективної власності, приватні підприємства. Сформовані у них внутрішні механізми господарської діяльності ефективно функціонують лише у разі урахування дії загальних і специфічних напрямів РЕМ.

Інституційний механізм передбачає комплекс заходів на державному і регіональному рівнях з метою:

- зміни структури власності;
- реєстрації і ліцензування підприємств
- підтримки малого бізнесу;
- здійснення земельної реформи і реформування всієї системи ресурсовикористання.

Початковим пунктом формування будь-якого механізму економічного розвитку виступає нормативно-правова база. Саме вона сформувала другий напрям РЕМ — нормативно-законодавчий. Цей механізм покликаний забезпечити правові і загальногосподарські основи окремих видів діяльності і пов'язані з ними важелі регулювання (Закони України "Про інвестиційну діяльність", "Про банки і банківську діяльність", "Про систему оподаткування" та ін.). Правові механізми господарювання закладені в господарському Кодексі, який врахував нові форми власності і господарювання. Диференціація в рівнях розвитку регіонів вимагає вироблення правових, організаційних, фінансових заходів, що спрямовані на досягнення їх стійкого розвитку. Ці заходи включають:

- цільовий напрям державних капітальних вкладень на розвиток інфраструктури;
- державну підтримку малого підприємництва;
- сприяння зайнятості;
- надання міжнародній допомозі на вирішення актуальних соціально-економічних проблем.

Наступний напрям передбачає розробку структурних механізмів. Вони враховують особливості динаміки виробництва в регіонах. У регіонах стабільного розвитку доцільне використання розвиваючих механізмів, які приводять до диверсифікації виробництва в системі розподілу праці, що склався. Основними цілями політики у виборі механізмів господарювання в регіонах із стійким спадом виробництва є:

- припинення спаду виробництва на основі реструк-

туризації господарства і збільшення промислового потенціалу;

- вирішення питань наповнення бюджетів всіх рівнів

- активне вирішення проблем зайнятості й підвищення рівня життя населення.

Четвертим дієвим напрямом регіонального економічного механізму слід визнати податковий. Встановлення рангу кожного виду податку і допустимих меж податкових ставок вирішальним чином впливає на економічну активність і, як результат, на відтворювальний процес. Одночасно налагоджений податковий механізм є базою поповнення прибуткової частини регіонального і місцевого бюджетів.

До слабозроблених напрямів регіонального економічного механізму віднесемо трансфертний. Тут дуже важливо використання досвіду Російської Федерації, де сформований регіональний фонд трансфертних платежів, який розподіляється по трьом каналам: трансферт регіональному центру, трансфертний фонд підтримки муніципальних утворень і трансфертний фонд стимулювання районів.

Регулювання цін на товари і послуги відносяться до традиційного напрямку регіонального економічного механізму. Тут найбільш ефектні наступні форми регулювання:

- введення фіксованих цін на ряд товарів і послуг;
- обмеження граничного рівня цін;
- обмеження збутових і торгових надбавок і мит;
- декларування зміни цін;
- регулювання тарифів на комунальні послуги і транспортне обслуговування.

Ступінь регулювання цін і поєднання, як і раніше, залежить від двох суб'єктів регіонального економічного механізму: центральних і регіональних владних структур.

Використовуючи кредитні напрями, регіональні центри зацікавлені як в збільшенні випуску продукції, необхідної регіону, так і в зростанні прибутків.

Останній, інвестиційний, напрям регіонального економічного механізму виходить з необхідності раціонального розподілу ресурсів і контролю економічної та комерційної ефективності їх використання.

У результаті регіональні економічні механізми доцільно розглядати як важелі дії на економіку регіону з боку цілого ряду суб'єктів за принципом ієрархії. Використання напрямку регіонального економічного механізму залежить від стану економіки регіону і вимагає ретельної їх координації з подальшим впровадженням в регіональну господарську практику.

ВИСНОВКИ

1. Регіональні відмінності в господарській діяльності породили набір методів господарювання, що отримали назву регіональних економічних механізмів (РЕМ). В цілому РЕМ представляє складну взаємозалежну сумісність системи заходів організаційного, фінансового і нефінансового характеру, що здійснюються п'ятьма групами суб'єктів. Найбільш відпрацьований механізм регіонального управління економіки центральними органами державної влади.

2. Напрями РЕМ місцевих адміністрацій обмежені їх владними повноваженнями. В зв'язку з цим стає вкрай актуальним процес передачі центральних повноважень регіональним адміністративним структурам, що повинно підсилить дієвість механізмів дії на господарські комплекси регіонів, що склалися.

3. Пропонується адаптований механізм регіонального господарювання, який включає:

- механізм бюджетного фінансування регіонів, що ґрунтується на законах, що діють;
- механізм позабюджетного фінансування економіки регіонів, який передбачає збільшення частки позабюджетних джерел фінансування до рівня, достатньо-

го для стабільного функціонування регіональних господарських комплексів; створення регіональних фондів позабюджетних коштів для фінансування програм і планів розвитку. Це дозволить вирішити весь комплекс завдань соціально-економічного розвитку, пом'якшити, а у ряді випадків ліквідувати явища регіональної депресивності і стагнації.

Література:

1. Адміністративно-територіальний устрій та сталий розвиток регіону (концептуальні основи та методологія): монографія / [Бабаєв В.М., Товажнянський Л.А., Годлевський М.Д. та ін.] — Х: Національний технічний ун-т "Харківський політехнічний ін-т", 2008. — 316 с.
2. Бутов В.И. Основы региональной экономики: учеб. пособие / В.Г. Игнатов, Н.П. Кетова. — М.: Теса, 2000. — 228 с.
3. Вахович І.М. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації регіональної політики фінансового забезпечення сталого розвитку: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.05 / Вахович І.М. — Луцьк, 2008. — 560 с.
4. Герасимчук З.В. Фінансова політика сталого розвитку регіону / Герасимчук З.В., Вахович І.М., Камінська І.М. — Луцьк: Надстир'я, 2006. — 218 с.
5. Градов А.П. Региональная экономика. Принципы и модели управления предпринимательским климатом региона / А.П. Градов, Б.И. Кузин, М.Д. Медников, А.С. Соколицын. — СПб.: Питер, 2003. — 222 с.
6. Долішній М.І. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка / Долішній М.І., Стадницький Ю.І., Загородній А.Г., Товкан О.Е. — Львів: Національний університет "Львівська політехніка", 2003. — 256 с.
7. Ильченко Л.В. Государственный механизм монетарной политики Украины в контексте Европейской интеграции: автореферат дисс.. кан. економ. наук. — К.: НАДУ, 2005. — 20 с.
8. Кузьменко В.В. Економічна безпека та сталий розвиток: взаємодія на регіональному рівні: дис... канд. екон. наук: 08.00.01 / Кузьменко В.В. — Донецьк, 2007. — 171 с.
9. Масловська Л.Ц. Сталий розвиток продуктивних сил регіонів: теорія, методологія, практика / Л.Ц. Масловська. — К.: Видавництво КНТЕУ, 2003. — 365 с.
10. Мельник С.А. Управління регіональною економікою / С.А. Мельник: навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2000. — 270 с.
11. Методологічні засади державної політики сталого регіонального розвитку: монографія / [Савостенко Т.О., Попруга В.І., Польська І.Е. та ін.]. — Д.: ДРІДУ НАДУ, 2008. — 160 с.
12. Невелєв О.М. Сталий розвиток регіону: стратегічні напрями та механізми / Невелєв О.М., Данилишин Б.М. — К., 2002. — 128 с.
13. Некрасов Н.Н. Региональная экономика / Н.Н. Некрасов. — М.: Экономика, 1975. — 348 с.
14. Олійник Я.Б. Региональна економіка / Олійник Я.Б., Запотоцький С.П., Кононенко О.Ю., Мельничук А.Л., Пасько В.Ф. — К.: Вид-во КНТ, 2008. — 444 с.
15. Павліха Н. В. Організаційно-інституційні засади сталого просторового розвитку регіону: теорія, методологія, механізми: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.05 / Н.В. Павліха. — Л., 2007. — 490 с.
16. Регіональне управління: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / Л.М. Зайцева, С.М. Серьогін, Н.І. Коніщева, В.Є. Зайцев, Т.О. Савостенко / Українська академія держ. управління при Президенті України / Л.М. Зайцева (ред.). — Д.: ДФ УАДУ, 2000. — 240 с.
17. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка: підручник / С.І. Дорогунцов, Т.А. Заяць, Ю.І. Пітюренко та ін.; За заг. ред д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН Ураїни С.І. Дорогунцова. — К.: КНЕУ, 2005. — С. 566.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2012 р.